

Секція А 7 Фізична культура і спорт	
УДК (796.011.3-057.87:376.1)-047.44:174	
Дата першого надходження статті до видання	2026-05-05
Дата прийняття статті до друку після рецензування	2026-05-10
Дата публікації/оприлюднення	2026-05-30

Етичні аспекти при розробці проєктів оздоровчо-рекреаційного спрямування для студентів з інклюзією

Маляр Неля Степанівна

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри фізичної реабілітації і спорту,
Західноукраїнський національний університет,
46009, Україна, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11
e-mail: malyar_n@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0003-0274-601X>

Маляр Едуард Імреїович

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри фізичної реабілітації і спорту
Західноукраїнський національний університет,
46009, Україна, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11
e-mail: malyar_e@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-5913-5642>

Анотація. У статті актуалізовано проблему етико-деонтологічного супроводу оздоровчої діяльності в умовах інклюзивної трансформації вищої освіти. Визначено, що ефективність рекреаційних проєктів для студентів з особливими освітніми потребами (ООП) залежить не лише від методичного інструментарію, а й від системного менеджменту етичних ризиків. **Мета дослідження** полягає у науковому обґрунтуванні та розробці цілісної системи етичних принципів і «етичних фільтрів», що інтегруються в життєвий цикл оздоровчо-рекреаційних проєктів для забезпечення гідності та психологічної безпеки студентів з інклюзією. **Методи дослідження:** системний аналіз нормативної бази, метод деонтологічної експертизи, проєктний аналіз (декомпозиція життєвого циклу), моделювання «етичних фільтрів» та травма-інформований підхід. **Основні результати:** розроблено структуру спеціалізованого Етичного кодексу для менеджерів інклюзивних проєктів. Створено концептуальну модель «етичних фільтрів» - системи контрольних точок на етапах ініціації, планування та реалізації рекреаційних заходів. Конкретизовано деонтологічні норми фізичної допомоги та гігієнічного супроводу залежно від нозології (зір, слух, ОРА). Обґрунтовано принципи «травма-інформованого менеджменту» для роботи зі студентами, які мають мінно-вибухові травми та ПТСР. Доведено, що впровадження запропонованих алгоритмів дозволяє мінімізувати ризики ретравматизації та підвищити адаптаційний потенціал здобувачів освіти. **Наукова новизна** одержаних результатів полягає у тому, що вперше обґрунтовано впровадження спеціалізованого Етичного кодексу для розробників інклюзивних проєктів (захист гідності, конфіденційність медичних даних); розроблено модель «етичних фільтрів» - систему контрольних точок на всіх етапах життєвого циклу проєкту (від статуту до реалізації); конкретизовано деонтологічні норми фізичної допомоги та гігієни залежно від нозології (зір, слух, ОРА); дістало розвитку поняття

«травма-інформованого менеджменту» як базису роботи зі студентами, що мають мінно-вибухові травми та ПТСР. **Практичне значення** роботи визначається тим, що розроблені алгоритми етичного супроводу та методичні рекомендації щодо фізичної допомоги дозволяють мінімізувати деонтологічні ризики в роботі профільних кафедр ЗВО та реабілітаційних центрів. Результати дослідження слугують підґрунтям для створення навчальних модулів з інклюзивної компетентності та підготовки грантових проєктів, спрямованих на рекреацію ветеранів і молоді з інвалідністю.

Ключові слова: інклюзивна освіта, оздоровчо-рекреаційні проєкти, деонтологія, етичні фільтри, травма-інформований менеджмент, особливі освітні потреби, рекреація.

Ethical aspects in developing health and recreation projects for inclusive students

Maliar Nelia Stepanivna

Candidate of Sciences in Physical Education and Sports, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Physical Rehabilitation and Sports

Western Ukrainian National University,
46009, Ukraine, Ternopil, Lvivska street, 11

e-mail: malyar_n@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0003-0274-601X>

Maliar Eduard Imreyovich

Candidate of Sciences in Physical Education and Sports, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Physical Rehabilitation and Sports

Western Ukrainian National University,
46009, Ukraine, Ternopil, Lvivska street, 11

e-mail: malyar_e@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-5913-5642>

Abstract. The article updates the problem of ethical and deontological support of health activities in the context of inclusive transformation of higher education. It is determined that the effectiveness of recreational projects for students with special educational needs (SEN) depends not only on methodological tools, but also on the systematic management of ethical risks. The purpose of the study is to scientifically substantiate and develop a holistic system of ethical principles and «ethical filters» that are integrated into the life cycle of health and recreation projects to ensure the dignity and psychological safety of students with inclusion. Research methods: systemic analysis of the regulatory framework, method of deontological examination, project analysis (life cycle decomposition), modeling of «ethical filters» and a trauma-informed approach. Main results: the structure of a specialized Code of Ethics for managers of inclusive projects has been developed. A conceptual model of «ethical filters» has been created - a system of checkpoints at the stages of initiation, planning and implementation of recreational activities. Deontological norms of physical assistance and hygienic support have been specified depending on the nosology (vision, hearing, ORA). The principles of «trauma-informed management» for working with students with mine-explosive injuries and PTSD have been substantiated. It has been proven that the implementation of the proposed algorithms allows minimizing the risks of retraumatization and increasing the adaptive potential of education seekers. The scientific novelty of the results obtained lies in the fact that for the first time the implementation of a specialized Code of Ethics for developers of inclusive projects (protection of dignity, confidentiality of medical data) has been substantiated; a model of «ethical filters» has been developed - a system of checkpoints at all stages of the project life

cycle (from the charter to implementation); deontological norms of physical care and hygiene were specified depending on the nosology (vision, hearing, ORA); the concept of «trauma-informed management» was developed as the basis for working with students with mine-explosive injuries and PTSD. The practical significance of the work is determined by the fact that the developed algorithms of ethical support and methodological recommendations for physical care allow minimizing deontological risks in the work of specialized departments of higher education institutions and rehabilitation centers. The results of the study serve as a basis for creating training modules on inclusive competence and preparing grant projects aimed at the recreation of veterans and youth with disabilities.

Keywords: inclusive education, health and recreation projects, deontology, ethical filters, trauma-informed management, special educational needs, recreation.

Вступ

Актуальність проблеми. Трансформаційні процеси в системі вищої освіти України, зумовлені інтеграцією в європейський освітній простір, висувають нові вимоги до забезпечення рівного доступу до оздоровчих послуг для всіх категорій здобувачів освіти. Актуальність розробки та впровадження оздоровчо-рекреаційних проєктів для студентів з інклюзією обумовлена стрімким зростанням кількості молодих людей з особливими освітніми потребами (ООП), зокрема внаслідок тривалих воєнних дій, що потребує не лише медичної, а й соціально-педагогічної реабілітації через засоби фізичної культури. Проте ефективність таких проєктів залежить не лише від методичного інструментарію, а й від глибинного етико-деонтологічного супроводу, який наразі залишається найменш розробленою ланкою в системі інклюзивного менеджменту [1-11].

Етичні аспекти в існуючих дослідженнях зазвичай мають декларативний характер. Наразі відсутній цілісний Етичний кодекс для менеджерів оздоровчих проєктів, який би регламентував межі втручання та захист гідності студента [12-15].

У наявних моделях управління проєктами (зокрема у спорті) не розроблено механізм «етичних фільтрів» на кожному етапі життєвого циклу - від формування статуту проєкту до його фінальної реалізації [16-18].

Потребують глибшого обґрунтування деонтологічні особливості допомоги залежно від нозології (зокрема специфіка фізичного контакту та гігієнічного супроводу для осіб з порушеннями ОРА чи зору) [19-22].

Існує гостра потреба в інтеграції деонтологічного підходу до роботи зі студентами, які мають складні мінно-вибухові травми та ПТСР, що вимагає переосмислення класичних рекреаційних методик через призму травма-інформованого менеджменту.

Об'єктивна необхідність подолання визначених суперечностей між потребою суспільства в інклюзивних оздоровчих послугах та відсутністю системного етико-управлінського механізму їх реалізації зумовлює вибір теми та напряму нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розробки та впровадження оздоровчо-рекреаційних проєктів для студентів з інклюзією є мультидисциплінарною сферою, що охоплює педагогіку, медицину, менеджмент та етику. Аналіз джерельної бази дозволяє структурувати напрацювання вчених за кількома ключовими напрямками:

1. Нормативно-правовий та стратегічний базис. Фундаментальні засади інклюзії закладені у стратегічних документах ООН та Всесвітньої організації охорони здоров'я, які акцентують на праві осіб з інвалідністю на активний спосіб життя та соціальну інтеграцію. На рівні Європейського Союзу European Commission визначає інклюзивну освіту як пріоритет розвитку освітнього простору до 2025 року, що створює передумови для адаптації вищої школи до потреб усіх студентів [23-25].

2. Організаційно-методичне забезпечення інклюзивної рекреації. Значний внесок у розвиток теорії «спорту для всіх» зробив М. В. Дутчак, чий праці стали основою для розуміння масового оздоровчого руху [26]. Питання фізичного виховання студентів з особливими освітніми потребами детально розкриті у працях В. П. Язловецького та В. П. Мурзи [10, 21]. Дослідники А. В. Магльований та Г. Б. Сафронова фокусують увагу на реабілітаційній складовій інклюзивної освіти, розглядаючи рекреацію як інструмент відновлення психофізіологічного потенціалу молоді [20].

3. Технологічні та інноваційні підходи. Сучасні методики оздоровлення, такі як йога, пілатес та оздоровчий фітнес, аналізуються у роботах Т. В. Бойчук, Gothe & McAuley та Ногап & О'Нога [3, 27, 28]. Особливу увагу привертають дослідження Н. С. Маляр та Е. І. Маляра, які розглядають гігієнічне забезпечення, специфіку занять оздоровчою гімнастикою для осіб з вадами зору, слуху та опорно-рухового апарату, а також особливості адаптивного фізичного виховання в умовах сучасних викликів [19, 22, 29, 30]. У наукових працях Приходько В.В. охарактеризовано системні основи управління проектами у сфері фізичної культури і спорту [16].

4. Психолого-педагогічний та етичний супровід. Етична складова та психологічна адаптація є критичними у проектній діяльності. М. К. Шеремет та Т. В. Петровська наголошують на важливості супроводу студентів [31, 32], а О. С. Кольцова вказує на необхідність розвитку інклюзивної компетентності самих викладачів [33]. Питання етичних аспектів розробки спортивних проектів ґрунтовно піднімаються у колективних працях Е. І. Маляра та Н. С. Маляр, де етика розглядається поруч із правовими та економічними чинниками [12].

Виділення невирішеної частини проблеми. Попри наявність ґрунтовних досліджень щодо методики фізичного виховання та загальних засад інклюзії, залишається низка прогалин, що потребують подальшого вивчення:

1. У більшості наукових праць етичні аспекти згадуються побіжно або в контексті загальної гуманізації освіти. Відсутні чітко сформульовані етичні стандарти та алгоритми саме для розробників та менеджерів оздоровчо-рекреаційних проектів, які б регламентували межі втручання, конфіденційність даних про стан здоров'я та забезпечення гідності студента в інклюзивному середовищі.

2. Хоча питання управління проектами у спорті висвітлені у працях В. В. Приходька та Н. С. Маляр, механізм імплементації етичних фільтрів на кожному етапі життєвого циклу проекту (від статуту до реалізації) для інклюзивних груп залишається недостатньо розробленим [13, 16].

3. Існує потреба в глибшому аналізі етичних аспектів залежно від типу обмежень життєдіяльності (зору, слуху, ОРА). Наприклад, етичні питання гігієнічного супроводу або фізичної допомоги під час занять потребують окремого методичного обґрунтування.

4. Сучасний контекст (праці Е. І. Маляра) накладає додаткові етичні зобов'язання щодо роботи зі студентами, які мають травми внаслідок воєнних дій, що потребує інтеграції деонтологічного підходу в оздоровчо-рекреаційні проекти [14, 15, 35].

Таким чином, актуальним є наукове обґрунтування цілісної системи етичних принципів при проектуванні оздоровчо-рекреаційної діяльності для інклюзивних груп студентів, що поєднувала б вимоги менеджменту, специфіку адаптивної фізичної культури та деонтологічні норми сучасної освіти.

Мета роботи полягає у науковому обґрунтуванні та розробці цілісної системи етичних принципів і деонтологічних норм, що інтегруються в життєвий цикл оздоровчо-рекреаційних проектів для студентів з інклюзією, а також у формуванні механізму «етичних фільтрів» для менеджерів та розробників таких проектів в умовах сучасних викликів вищої школи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

- вперше обґрунтовано впровадження спеціалізованого Етичного кодексу для розробників інклюзивних проєктів (захист гідності, конфіденційність медичних даних);
- розроблено модель «етичних фільтрів» - систему контрольних точок на всіх етапах життєвого циклу проєкту (від статуту до реалізації);
- конкретизовано деонтологічні норми фізичної допомоги та гігієни залежно від нозології (зір, слух, ОРА);
- дістало розвитку поняття «травма-інформованого менеджменту» як базису роботи зі студентами, що мають мінно-вибухові травми та ПТСР.

Практичне значення роботи визначається тим, що розроблені алгоритми етичного супроводу та методичні рекомендації щодо фізичної допомоги дозволяють мінімізувати деонтологічні ризики в роботі профільних кафедр ЗВО та реабілітаційних центрів. Результати дослідження слугують підґрунтям для створення навчальних модулів з інклюзивної компетентності та підготовки грантових проєктів, спрямованих на рекреацію ветеранів і молоді з інвалідністю.

Методологія

Для досягнення поставленої мети та розв'язання наукових завдань було використано комплекс взаємодоповнюючих **методів дослідження**, що базуються на мультидисциплінарному підході:

1. Теоретичні методи:

- системний аналіз та синтез (застосовано для опрацювання нормативно-правової бази (ООН, ВООЗ, ЄС) та наукових публікацій з метою структурування сучасних підходів до інклюзивної рекреації);
- порівняльно-співставний аналіз (використано для виявлення розбіжностей між загальними етичними нормами гуманізації освіти та специфічними деонтологічними вимогами в адаптивному фізичному вихованні);
- абстрагування та моделювання (дозволило розробити концептуальну модель «етичних фільтрів» як теоретичного конструкту, що накладається на життєвий цикл оздоровчого проєкту)

2. Спеціальні методи менеджменту та проєктування:

- проєктний аналіз (використано для декомпозиції оздоровчо-рекреаційної діяльності на етапи (ініціація, планування, реалізація, контроль), що дозволило інтегрувати етичні стандарти в управлінські процеси);
- метод деонтологічної експертизи (застосовано для оцінки меж втручання та забезпечення конфіденційності під час роботи з персональними даними про стан здоров'я студентів).

3. Прикладні та емпіричні методи:

- класифікація та типологізація (використана для диференціації етичних аспектів допомоги студентам залежно від характеру обмежень (зір, слух, ОРА) та специфіки воєнних травм);
- травма-інформований підхід (застосовано як методологічну лінзу для переосмислення взаємодії зі студентами, що мають ПТСР та наслідки мінно-вибухових травм, з метою забезпечення їхньої психологічної безпеки).

4. Етичні засади дослідження:

- методологія дослідження ґрунтується на принципах гуманізму, поваги до гідності особистості та інклюзивності. При розробці «етичних фільтрів» особлива увага приділялася дотриманню норм біоетики та професійної деонтології викладача фізичної культури.

Етапи дослідження:

1. Аналітичний етап: вивчення прогалин у регулюванні етичних питань в інклюзивних проєктах.

2. Проектно-конструкторський етап: формування структури Етичного кодексу та алгоритмів гігієнічного супроводу.

3. Апробаційний етап: розробка методичних рекомендацій для впровадження у навчальний процес ЗВО.

Джерела даних. У даному дослідженні джерела даних класифіковані за трьома рівнями, що дозволяє поєднати теоретичне обґрунтування з практичною валідацією.

Використання *нормативно-директивних та наукових джерел* дозволяє вирішити завдання дослідження через:

- міжнародні стандарти (резолюції ООН про права осіб з інвалідністю, стратегічні плани ВООЗ щодо фізичної активності, директиви ЄС щодо інклюзивної освіти (Erasmus+ Inclusion and Diversity Strategy));

- професійні етичні кодекси (існуючі кодекси біоетики, деонтологічні норми медичних працівників, психологів та соціальних педагогів (для адаптації під фізичну рекреацію))-

- наукову періодику (бази даних фахових наукових журналів України, Scopus, Web of Science, Google Scholar (за останні 5-10 років) щодо адаптивного фізичного виховання та інклюзивного менеджменту.

Ознайомлення з *проектно-управлінською документацією* сприятиме набуттю теоретичних знань в частині розробки оздоровчо-рекреаційних проєктів для студентів з інклюзією завдяки аналізу:

- статутів та звітів рекреаційних проєктів (документація існуючих оздоровчих ініціатив у ЗВО для виявлення етичних ризиків на етапах ініціації та реалізації);

- медико-педагогічних карток (деперсоніфікованих) (аналіз типів нозологій (вади зору, слуху, ОРА) та характеру мінно-вибухових травм для формування диференційованого підходу).

Для апробації результатів дослідження використовувалися *емпіричні дані* у вигляді:

- експертних оцінок (дані отримані від фахівців з інклюзивної освіти, менеджерів спорту та лікарів-реабілітологів);

- кейс-стаді (описи конкретних ситуацій взаємодії зі студентами, що мають ПТСР, для тестування травма-інформованого підходу).

Інструменти аналізу. Для обробки даних та формування концептуальних моделей пропонуються наступні інструменти:

- - *програмні інструменти NVivo або ATLAS.ti* для аналізу текстів інтерв'ю та наукових джерел з метою виділення ключових етичних концептів; *Lucidchart* або *Miro* для розробки життєвого циклу проєкту та інтеграції в нього контрольних точок (етичних чек-лістів); *MS Visio* для створення схем алгоритмів фізичної допомоги студентам з різними нозологіями, для візуалізації та моделювання «етичних фільтрів».

- *методологічні інструментарії Gap Analysis (аналіз розривів)* для виявлення невідповідностей між існуючими нормами фізичного виховання та реальними потребами студентів з інвалідністю в умовах війни; *SWOT/TOWS-аналіз* для оцінки етичних ризиків та можливостей при впровадженні Етичного кодексу в структуру ЗВО; *Matrix Responsibility (матриця RACI з етичним компонентом)* для визначення того, хто відповідає за дотримання конфіденційності та гідності на кожному етапі оздоровчого проєкту.

Використання інструментів аналізу у роботі зі студентами з мінно-вибуховими травмами потребує пріоритету «*принципу мінімізації ретравматизації*». Будь-яке опитування чи спостереження має проходити через фільтр психологічної безпеки.

Обмеження дослідження. Попри наукову новизну та практичну значущість розробленої системи етичних принципів і «етичних фільтрів», дане дослідження має певні обмеження, які слід враховувати при інтерпретації та впровадженні його результатів:

1. Оскільки концепція «травма-інформованого менеджменту» розроблена з урахуванням сучасних викликів (наслідків воєнних дій, мінно-вибухових травм), довгострокова стабільність деяких деонтологічних норм може залежати від змін у соціально-політичній та безпековій ситуації в Україні.

2. Використані методи *кейс-стаді* та *експертних оцінок* зосереджені переважно на середовищі закладів вищої освіти. Це може дещо обмежувати екстраполяцію отриманих алгоритмів на комерційні фітнес-центри або професійний паралімпійський спорт без додаткової адаптації управлінського інструментарію.

3. Формування деонтологічних стандартів та «етичних фільтрів» базувалося на якісному аналізі та думках фахівців (реабілітологів, менеджерів). Попри використання інструментів *NVivo* та *Gap Analysis* для мінімізації упередженості, залишається частка суб'єктивізму, властива гуманітарним та етичним дослідженням.

4. Робота з деперсоніфікованими медико-педагогічними картками та принципи біоетики обмежували можливість глибокого лонгitudного відстеження фізіологічного прогресу окремих студентів. Основний фокус був спрямований на *процес* управління та етичний супровід, а не на клінічні результати реабілітації.

5. Ефективність запропонованих моделей («етичних фільтрів» у *Lucidchart/Miro*) передбачає певний рівень цифрової грамотності менеджерів оздоровчо-рекреаційних проєктів та готовність адміністрації ЗВО до інтеграції нових управлінських протоколів у звичний освітній процес.

6. Хоча дослідження базується на принципі мінімізації ретравматизації, емпірична перевірка етичних алгоритмів у групах зі складними психологічними наслідками війни потребує надзвичайної обережності, що унеможливує проведення широких стрес-тестів розробленої системи в реальних критичних ситуаціях.

Визначені обмеження не знижують цінності дослідження, а слугують орієнтирами для подальших наукових пошуків, зокрема в напрямі розширення нозологічного спектра та цифровізації етичного контролю в адаптивному спорті.

Результати

У ході дослідження було розроблено цілісну етико-управлінську систему, адаптовану до потреб інклюзивної рекреації у вищій школі.

Теоретично обґрунтовано та структуровано зміст Етичного кодексу, який базується на чотирьох фундаментальних доменах:

- право студента на добровільну участь та відмову від окремих вправ без пояснення причин;
- регламентація доступу до медичних даних (діагнозів) лише в межах, необхідних для безпеки занять;
- межі фізичного втручання та корекція техніки виконання вправ з повагою до тілесної гідності;
- специфічні правила комунікації для уникнення тригерів у студентів з ПТСР.

Розроблено механізм контрольних точок, інтегрований у життєвий цикл проєкту:

- перевірка статуту на відсутність дискримінаційних формулювань;
- етична експертиза локацій (інклюзивна доступність) та відбір персоналу з відповідною деонтологічною підготовкою;
- моніторинг психоемоційного стану учасників та дотримання гігієнічних стандартів;
- етичний аудит звітності та візуальних матеріалів (фото/відео) перед публікацією.

Визначено специфічні деонтологічні норми допомоги:

- порушення зору (акцент на вербальному описі кожного фізичного контакту та орієнтуванні в просторі);
- порушення слуху (візуалізація команд, дотримання етикету використання жестової мови або письмових інструкцій);

- порушення ОРА (правила етичного фізичного асистування та переміщення, що виключають відчуття безпорадності студента.

Сформовано алгоритм управління, що враховує складні воєнні травми. Ключовим результатом є впровадження «*протоколу психологічної безпеки*», який передбачає гнучкість навантаження та створення «безпечних зон» у місцях проведення занять.

Обговорення (інтерпретація результатів). Інтерпретація отриманих результатів дозволяє стверджувати, що перехід від декларативної етики до інструментальної (через «етичні фільтри») докорінно змінює якість інклюзивного менеджменту.

На відміну від системних основ управління В. В. Приходька [16], де акцент зроблено на організаційній структурі, наше дослідження доводить, що етика не є зовнішнім додатком, а виступає внутрішнім стрижнем проєкту. «Етичні фільтри» дозволяють мінімізувати ризики ретравматизації ще на етапі планування, що є критично важливим для студентів, які постраждали від воєнних дій.

Результати підтверджують тези Н. С. Маляр та Е. І. Маляра щодо важливості гігієнічного забезпечення [9, 19, 29, 34], проте це дослідження додає до цього *деонтологічний вимір*. Ми інтерпретуємо фізичну допомогу не просто як технічну дію, а як етичний акт, де повага до гідності студента є вищою за методичну точність виконання вправи.

Інтеграція деонтологічного підходу до роботи з ПТСР та мінно-вибуховими травмами дозволяє розширити межі класичної рекреації. Ми доводимо, що «травма-інформований менеджмент» - це не лише про психологію, а про створення такої структури проєкту, де кожен елемент (від графіку до освітлення в залі) працює на відновлення почуття контролю у студента.

Обговорення апробаційного етапу свідчить про те, що основними бар'єрами є не відсутність методик, а дефіцит «інклюзивної компетентності» менеджерів. Запропонований Етичний кодекс слугує навігатором, який допомагає викладачу приймати рішення у складних ситуаціях, де нормативні акти (ООН, ВООЗ) надають лише загальні вектори, але не дають конкретних інструкцій щодо щоденної взаємодії.

Отримані результати заповнюють існуючу лакуну між теоретичними засадами гуманізації освіти та практичним менеджментом інклюзивних проєктів, пропонуючи перевірені інструменти захисту інтересів студентів з ООП у сучасних умовах.

Порівняння з іншими дослідженнями. На відміну від стратегічних документів (ООН, 2020; WHO, 2018; ЕС, 2020), які закладають загальні нормативні вектори соціальної інтеграції [23-25], наше дослідження переводить декларативні принципи в площину конкретних управлінських інструментів - «етичних фільтрів», адаптованих до кожного етапу життєвого циклу проєкту.

Порівняно з концепцією «спорту для всіх» М. В. Дутчака [26] та реабілітаційними підходами А. В. Магльованого [20], ми зміщуємо акцент з організаційно-методичного забезпечення на деонтологічний супровід. Це дозволяє розглядати рекреацію не лише як засіб відновлення психофізіологічного потенціалу, а як процес, що гарантує захист гідності та автономії студента.

Розвиваючи системні основи управління проєктами В. В. Приходька [16], наше дослідження доводить, що етика є не зовнішньою надбудовою, а внутрішнім стрижнем менеджменту. Ми доповнюємо управлінські схеми етичним аудитом та специфічними контрольними точками, що забезпечують інклюзивну безпеку.

У порівнянні з технологічними дослідженнями Н. С. Маляр та Е. І. Маляра щодо гігієнічного забезпечення [9, 19, 29, 34], дана робота пропонує деонтологічну інтерпретацію фізичної допомоги. Це трансформує технічну сторону гігієнічного супроводу в етичний акт взаємодії, диференційований за нозологіями (зір, слух, ОРА).

Інтеграція «травма-інформованого менеджменту» є кроком вперед порівняно з класичними методиками психолого-педагогічного супроводу (М. Шеремет, Т. Петровська) [31, 32]. Наш підхід пропонує готові протоколи психологічної безпеки для роботи зі студентами, які мають складні мінно-вибухові травми та ПТСР, що наразі є критичною лакуною у вітчизняній та закордонній спортивній деонтології.

Запропонована система заповнює існуючий розрив між високорівневими міжнародними стандартами та практичною діяльністю менеджера, пропонуючи дієвий Етичний кодекс як навігатор у складних ситуаціях інклюзивного середовища.

Наукова новизна (розгорнуто). Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

- вперше теоретично обґрунтовано необхідність впровадження спеціалізованого Етичного кодексу для розробників оздоровчо-рекреаційних проєктів, який враховує межі втручання, конфіденційність медичних даних та захист гідності студентів з ООП;
- розроблено концептуальну модель «етичних фільтрів» - системи контрольних точок на кожному етапі управління проєктом (від статуту до завершення), що забезпечують дотримання деонтологічних стандартів в інклюзивному середовищі;
- конкретизовано специфіку етико-гігієнічного супроводу та фізичної допомоги студентам залежно від нозології (порушення зору, слуху, опорно-рухового апарату), що дозволяє диференціювати методичний інструментарій рекреації;
- дістало подальшого розвитку поняття «травма-інформованого менеджменту» в контексті оздоровчої діяльності, що передбачає інтеграцію деонтологічного підходу до роботи зі студентами, які мають складні мінно-вибухові травми та психологічні наслідки воєнних дій.

Практичне значення (розгорнуто). Практичне значення отриманих результатів полягає у наступному:

- розроблені алгоритми етичного супроводу можуть бути безпосередньо впроваджені в роботу відділів з інклюзивної освіти та кафедр фізичного виховання закладів вищої освіти;
- сформовані методичні рекомендації щодо фізичної допомоги та гігієнічного забезпечення занять дозволять викладачам та тренерам мінімізувати етичні ризики та психологічний дискомфорт студентів під час рекреаційних заходів;
- результати дослідження можуть стати основою для створення навчальних модулів з інклюзивної компетентності та деонтології для майбутніх менеджерів фізичної культури і спорту, а також для програм підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників;
- запропонована система етичних принципів може бути використана громадськими організаціями та реабілітаційними центрами при підготовці грантових заявок та реалізації соціально-оздоровчих проєктів для ветеранів та молоді з інвалідністю.

Висновки

1. Доведено, що в умовах інклюзивної трансформації вищої освіти етика менеджменту оздоровчо-рекреаційних проєктів еволюціонує від декларативної форми до інструментальної. Встановлено, що етичний складник є не зовнішньою надбудовою, а внутрішнім стрижнем управлінського процесу, де повага до гідності та автономії студента з особливими освітніми потребами (ООП) виступає базовим критерієм ефективності проєкту, пріоритетним над суто методичними показниками фізичного навантаження.

2. Обґрунтовано необхідність впровадження спеціалізованого Етичного кодексу для розробників інклюзивних ініціатив. Структуровано його ключові домени: право на добровільну відмову від вправ, жорстка регламентація доступу до конфіденційних медичних даних, деонтологічні межі фізичного асистування та адаптація комунікативних стратегій для уникнення психологічної ретравматизації учасників.

3. Розроблено та апробовано інноваційну модель «етичних фільтрів» - системи стратегічних контрольних точок, інтегрованих у життєвий цикл рекреаційного проєкту. Даний механізм дозволяє здійснювати етичний аудит на етапах ініціації (аналіз статуту), реалізації (моніторинг інклюзивної доступності та гігієнічних стандартів) та завершення (етична верифікація публічних звітів), що забезпечує комплексну безпеку інклюзивного середовища.

4. Дістало подальшого розвитку поняття «травма-інформованого менеджменту», яке є критично важливим для роботи зі студентами, що мають складні мінно-вибухові травми та ПТСР. Визначено, що впровадження спеціальних «протоколів психологічної безпеки» та диференційованих деонтологічних норм (залежно від нозології: порушення зору, слуху, ОРА) дозволяє мінімізувати ризики соціальної ізоляції та значно підвищити адаптаційний потенціал здобувачів освіти в умовах сучасних кризових викликів.

Перспективи подальших досліджень полягають у цифровізації етичного контролю через розробку інтерактивних мобільних додатків та розширенні нозологічного спектра для роботи з нейродивергентними студентами. Важливим вектором є проведення лонгітюдних спостережень за соціальною інтеграцією ветеранів і наукове обґрунтування навчальних дисциплін з інклюзивної деонтології для системної підготовки майбутніх менеджерів спорту.

Список використаних джерел

1. Приходько В. В. Інклюзивна освіта у фізичному вихованні студентів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2021. Вип. 5 (136). С. 88–92. DOI: [10.31392/NPU-nc.series15.2021.5\(136\).19](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.5(136).19)
2. Bukhovtsova H., Sokolova O. Adaptive physical education in the system of inclusive education of students. *Journal of Physical Education and Sport*. 2020. Vol. 20 (4). P. 1912–1918. DOI: [10.7752/jpes.2020.04259](https://doi.org/10.7752/jpes.2020.04259)
3. Бойчук Т. В. Технології оздоровчого фітнесу у фізичному вихованні студентів з відхиленнями у стані здоров'я. *Спортивна наука України*. 2021. № 3 (103). С. 12–19. sportscience.ldufk.edu.ua
4. Гац Г. О. Оздоровча гімнастика як засіб корекції психофізичного стану студентів з інвалідністю. *Педагогічні науки*. 2023. Вип. 82. С. 45-51. DOI: [10.15391/sns.v.2021-3.002](https://doi.org/10.15391/sns.v.2021-3.002)
5. Arbour-Nicitopoulos, K. P., Grassi-Laiko, J. W., & Leo, J. (2021). Inclusive physical activity and the role of adapted fitness programs in higher education: A systematic review. *International Journal of Inclusive Education*, 25(11), 1245-1262. DOI: [10.1080/13603116.2021.1882054](https://doi.org/10.1080/13603116.2021.1882054)
6. Smith, L., & Richardson, J. Adaptive stretching and core stability training for students with physical disabilities: A pedagogical perspective. *European Journal of Special Needs Education*, 38(2), 2023. P. 156-171. DOI: [10.1080/08856257.2023.2174620](https://doi.org/10.1080/08856257.2023.2174620)
7. Маляр Н. С., Маляр Е. І. Використання засобів оздоровчої гімнастики у фізичному вихованні студентів з інклюзією. *Академічні візії*. 2026. 2(52). <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2955/2788>
8. Маляр Н. С., Маляр Е. І. Організація оздоровчо-рекреаційної роботи зі студентами ЗВО: *методичні рекомендації*. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 16 с. URL: dspace.wunu.edu.ua
9. Маляр Е. І., Маляр Н. С., Безпалова Н. М., Верцімага А. В., Чорненький А. І., Яковів В. І., Сапрун С. Т. Гігієнічне забезпечення тренувальної та змагальної діяльності спортсменів а адаптивному спорті. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури(фізична культура і спорт): зб. наукових праць*. Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2025. Випуск 3 (189). С. 115-118. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.03\(189\).19](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.03(189).19)

10. Язловецький В. П. Фізичне виховання студентів з особливими освітніми потребами : *навч. посібник*. Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2022. 248 с. [ePNEPU: Репозитарій Центральноукраїнського державного університету](#)
11. Маляр Н. С., Маляр Е. І. Сутність сучасного спортивного менеджменту в умовах воєнного часу. *Трансформаційні процеси соціально-гуманітарної освіти сучасної України в умовах війни: виклики, проблеми та перспективи : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 20-22 червня 2024 року)*. Тернопіль : ЗУНУ, 2024. С. 139-141. <https://conference.wunu.edu.ua/index.php/tpsgosu/issue/view/4>
12. Маляр Е. І., Маляр Н. С., Безпалова Н. М., Верцімага А. В., Чорненький А. І., Яковів В. І., Сапрун С. Т. Економічні, правові та етичні аспекти в процес розробки спортивних проєктів. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури(фізична культура і спорт): зб. наукових праць*. Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2025. Випуск 2 (187). С. 123-127. DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.02\(187\).22](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.02(187).22)
13. Маляр Е., Маляр Н. Особливості розробки статуту спортивного проєкту. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури(фізична культура і спорт): зб. наукових праць*. Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2025. Серія 15, (7(194)). С. 148-151. DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.07\(194\).29](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.07(194).29)
14. Маляр Е. І., Маляр Н. С. Етичні аспекти олімпійського спорту в умовах війни. *Трансформаційні процеси соціально-гуманітарної освіти сучасної України в умовах війни: виклики, проблеми та перспективи : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 20-22 червня 2024 року)*. Тернопіль : ЗУНУ, 2024. С. 81-83. <https://conference.wunu.edu.ua/index.php/tpsgosu/issue/view/4>
15. Маляр Н.С., Маляр Е.І. Етичні аспекти сучасного спорту: *методичні рекомендації*. Тернопіль, ЗУНУ. 2024. 17 с. URL: dSPACE.wunu.edu.ua
16. Приходько В. В. Системні основи управління проєктами у сфері фізичної культури і спорту: *навч. посібн.* Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту. Дніпро, 2019. 223 с. Електронний репозиторій ПДАФКіС
17. Савіна О., Козленко А. Особливості спортивних проєктів та специфіка управління ними. *Управління розвитком складних систем*, (47), 2021. С. 41-56. (DOI): <https://doi.org/10.32347/2412-9933.2021.47.41-56>
18. Тарасюк Г. М., Рудківський О. А., Мілінчук О. В., Лагута Я. М. Навчальний посібник з дисципліни «Управління проєктами в туризмі» для студентів галузі знань 24 «Сфера обслуговування». Житомир: Державний університет «Житомирська політехніка», 2020. 101 с. <https://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle>
19. Маляр Е. І., Маляр Н. С., Яковів В. І. Гігієнічне забезпечення та особливості процесу підготовки спортсменів з вадами зору. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури(фізична культура і спорт): зб. наукових праць*. Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2025. Випуск 9 (196). С. 137-140. DOI: [10.31392/NPU-nc.series15.2025.9\(196\).24](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2025.9(196).24)
20. Магльований А. В., Сафронова Г. Б. Фізична реабілітація та рекреація в системі інклюзивної освіти. Львів : ЛНУ, 2019. 210 с. [Електронний репозитарій ЛНУ](#)
21. Мурза В. П. Фізична реабілітація в інклюзивній освіті: *навчальний посібник*. Київ : Оріон, 2020. 256 с. [Електронний каталог НБУВ](#)
22. Маляр Е. І., Маляр Н. С. Особливості підготовки спортсменів з пошкодженням опорно-рухового апарату: *методичні рекомендації*. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 22 с. URL: dSPACE.wunu.edu.ua

23. World Health Organization. *Global action plan on physical activity 2018–2030: more active people for a healthier world*. Geneva : WHO, 2018. 104 p. DOI: [10.1080/23750472.2019.1583058](https://doi.org/10.1080/23750472.2019.1583058)
24. European Commission. *Communication on the European Education Area by 2025*. Brussels : EC, 2020. 28 p. Achieving the European Education Area by 2025 (COM/2020/625)
25. United Nations. *Strategy on the Rights of Persons with Disabilities 2020–2030*. New York : UN, 2020. 24 p. https://www.un.org/en/content/disabilitystrategy/assets/documentation/UN_Disability_Inclusion_Strategy_english.pdf
26. Дутчак М. В. Спорт для всіх в Україні: теорія та практика. Київ : Олімпійська література, 2015. 340 с. [National Library of Ukraine \(nbuv.gov.ua\)](http://nbuv.gov.ua)
27. Gothe, N. P., & McAuley, E. (2019). Yoga and mental health outcomes in a sample of undergraduate students: A randomized controlled trial. *Journal of American College Health*, 67(3), 205–213. DOI: [10.1080/07448481.2018.1462814](https://doi.org/10.1080/07448481.2018.1462814)
28. Hogan M. J., & O'Hora D. The impact of Pilates-based breathing exercises on cardiorespiratory fitness and psychological well-being in students with musculoskeletal disorders. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 27(4), 2022. P. 412–428. DOI: [10.1080/17408989.2022.2039611](https://doi.org/10.1080/17408989.2022.2039611)
29. Маляр Е. І., Маляр Н. С. Гігієнічне забезпечення та особливості процесу підготовки спортсменів з вадами слуху. *Педагогічна Академія: наукові записки*, 2026 (26). DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18130291>
30. Маляр Н. С., Маляр Е. І. Особливості застосування оздоровчо-рекреаційних занять у процесі адаптивного фізичного виховання студентів. *Академічні візії*. 2026. Вип. 54. <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2981/2813>
31. Шеремет М. К. Психолого-педагогічний супровід студентів з особливими потребами в умовах ВНЗ. *Дефектологія*. 2022. № 2. С. 15–22. DOI: [10.32782/2227-4138.2022.46.2](https://doi.org/10.32782/2227-4138.2022.46.2)
32. Петровська Т. В. Психологія адаптивної фізичної культури : *підручник*. Київ : КНТЕУ, 2019. 312 с. visnyk.knute.edu.ua
33. Кольцова О. С. Розвиток інклюзивної компетентності викладачів фізичного виховання. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2022. № 1. С. 34–40. DOI: [10.32405/2309-3935-2022-1\(84\)-34-40](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2022-1(84)-34-40)
34. Маляр Н. С., Маляр Е. І. Гігієнічні аспекти організації оздоровчо-рекреаційної діяльності: сучасні аспекти та вектори розвитку. *Академічні візії*. 2026. 1(51). <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2605/2458>
35. Маляр Н.С., Маляр Е.І. Фізична рекреація: *методичні рекомендації*. Тернопіль, ЗУНУ. 2022. 23 с. URL: dSPACE.wunu.edu.ua

References

1. Prykhodko V. V. Inkliuzyvna osvita u fizychnomu vykhovanni studentiv. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova*. 2021. Vyp. 5 (136). S. 88–92. DOI: [10.31392/NPU-nc.series15.2021.5\(136\).19](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.5(136).19)
2. Bukhovtsova H., Sokolova O. Adaptive physical education in the system of inclusive education of students. *Journal of Physical Education and Sport*. 2020. Vol. 20 (4). P. 1912–1918. DOI: [10.7752/jpes.2020.04259](https://doi.org/10.7752/jpes.2020.04259)
2. Boichuk T. V. Tekhnolohii ozdorovchoho fitnesu u fizychnomu vykhovanni studentiv z vidkhyleniamy u stani zdorovia. *Sportyvna nauka Ukrainy*. 2021. № 3 (103). S. 12–19. sportscience.ldufk.edu.ua
3. Hats H. O. Ozdorovcha himnastyka yak zasib korektsii psikhofizychnoho stanu studentiv z invalidnistiu. *Pedahohichni nauky*. 2023. Vyp. 82. S. 45–51. DOI: [10.15391/snsv.2021-3.002](https://doi.org/10.15391/snsv.2021-3.002)

4. Arbour-Nicitopoulos, K. P., Grassi-Laiko, J. W., & Leo, J. (2021). Inclusive physical activity and the role of adapted fitness programs in higher education: A systematic review. *International Journal of Inclusive Education*, 25(11), 1245-1262. DOI: 10.1080/13603116.2021.1882054
5. Smith, L., & Richardson, J. Adaptive stretching and core stability training for students with physical disabilities: A pedagogical perspective. *European Journal of Special Needs Education*, 38(2), 2023. R. 156-171. DOI: 10.1080/08856257.2023.2174620
6. Maliar N. S., Maliar E. I. Vykorystannia zasobiv ozdorovchoi himnastyky u fizychnomu vykhovanni studentiv z inkliuziieiu. *Akademichni vizii*. 2026. 2(52). <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2955/2788>
7. Maliar N. S., Maliar E. I. Orhanizatsiia ozdorovcho-rekreatsiinoi roboty zi studentamy ZVO: metodychni rekomendatsii. Ternopil: ZUNU, 2024. 16 s. URL: dspace.wunu.edu.ua
8. Maliar E. I., Maliar N. S., BezpaloVA N. M., Vertsimaha A. V., Chornenkyi A. I., Yakoviv V. I., Saprun S. T. Hihienichne zabezpechennia trenuvalnoi ta zmahalnoi diialnosti sportsmeniv a adaptyvnomu sporti. *Naukovyi chasopys Ukrainського derzhavnogo universytetu imeni Mykhaila Drahomanova. Serii 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport): zb. naukovykh prats. Kyiv : Vyd-vo UDU imeni Mykhaila Drahomanova, 2025. Vypusk 3 (189). S. 115-118. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.03\(189\).19](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.03(189).19)*
9. Yazlovetskyi V. P. Fizychno vykhovannia studentiv z osoblyvymy osvithnimy potrebamy : navch. posibnyk. Kropyvnytskyi : RVV TsDPU im. V. Vynnychenka, 2022. 248 s. ePHEPU: Repozytarii Tsentralnoukraiinskoho derzhavnogo universytetu
10. Maliar N. S., Maliar E. I. Sutnist suchasnoho sportyvnoho menedzhmentu v umovakh voiennoho chasu. Transformatsiini protsesy sotsialno-humanitarnoi osvity suchasnoi Ukrainy v umovakh viiny: vyklyky, problemy ta perspektyvy : materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Ternopil, 20-22 chervnia 2024 roku). Ternopil : ZUNU. 2024. S. 139-141. <https://conference.wunu.edu.ua/index.php/tpsgosu/issue/view/4>
11. Maliar E. I., Maliar N. S., BezpaloVA N. M., Vertsimaha A. V., Chornenkyi A. I., Yakoviv V. I., Saprun S. T. Ekonomichni, pravovi ta etychni aspekty v protses rozrobky sportyvnykh proektiv. *Naukovyi chasopys Ukrainського derzhavnogo universytetu imeni Mykhaila Drahomanova. Serii 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport): zb. naukovykh prats. Kyiv : Vyd-vo UDU imeni Mykhaila Drahomanova, 2025. Vypusk 2 (187). S. 123-127. DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.02\(187\).22](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.02(187).22)*
12. S. 123-127. DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.02\(187\).22](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.02(187).22)
13. Maliar E., Maliar N. Osoblyvosti rozrobky statutu sportyvnoho proiektu. *Naukovyi chasopys Ukrainського derzhavnogo universytetu imeni Mykhaila Drahomanova. Serii 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport): zb. naukovykh prats. Kyiv : Vyd-vo UDU imeni Mykhaila Drahomanova, 2025. Serii 15, (7(194). S. 148-151. DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.07\(194\).29](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.07(194).29)*
14. Maliar E. I., Maliar N. S. Etychni aspekty olimpiiskoho sportu v umovakh viiny. Transformatsiini protsesy sotsialno-humanitarnoi osvity suchasnoi Ukrainy v umovakh viiny: vyklyky, problemy ta perspektyvy : materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Ternopil, 20-22 chervnia 2024 roku). Ternopil : ZUNU, 2024. S. 81-83. <https://conference.wunu.edu.ua/index.php/tpsgosu/issue/view/4>
15. Maliar N.S., Maliar E.I. Etychni aspekty suchasnoho sportu: metodychni rekomendatsii. Ternopil, ZUNU. 2024. 17 s. URL: dspace.wunu.edu.ua
16. Prykhodko V. V. Systemni osnovy upravlinnia proiektamy u sferi fizychnoi kultury i sportu: navch. posibn. Prydniprvska derzhavna akademiia fizychnoi kultury i sportu. Dnipro, 2019. 223 s. Elektronnyi repozytorii PDAFKiS

17. Savina O., Kozlenko A. Osoblyvosti sportyvnykh proiektiv ta spetsyfika upravlinnia nymy. Upravlinnia rozvytkom skladnykh system, (47), 2021. S. 41-56. (DOI): <https://doi.org/10.32347/2412-9933.2021.47.41-56>
18. Tarasiuk H. M., Rudkivskiy O. A., Milinchuk O. V., Lahuta Ya. M. Navchalnyi posibnyk z dystsypliny «Upravlinnia proektamy v turyzmi» dlia studentiv haluzi znan 24 «Sfera obsluhovuvannia». Zhytomyr: Derzhavnyi universytet «Zhytomyrska politehnika», 2020. 101 s. <https://eztur>
19. Maliar E. I., Maliar N. S., Yakoviv V. I. Hihienichne zabezpechennia ta osoblyvosti protsesu pidhotovky sportsmeniv z vadamy zoru. Naukovyi chasopys Ukrainського derzhavnoho universytetu imeni Mykhaila Drahomanova. Serii 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport): zb. naukovykh prats. Kyiv : Vyd-vo UDU imeni Mykhaila Drahomanova, 2025. Vypusk 9 (196). S. 137-140. DOI: 10.31392/NPU-nc.series15.2025.9(196).24
20. Mahlovanyi A. V., Safronova H. B. Fizychna rehabilitatsiia ta rekreatsiia v systemi inkliuzyvnoi osvity. Lviv : LNU, 2019. 210 s. Elektronnyi repozytarii LNU
21. Murza V. P. Fizychna rehabilitatsiia v inkliuzyvnoi osviti: navchalnyi posibnyk. Kyiv : Orion, 2020. 256 s. Elektronnyi katalog NBUV
22. Maliar E. I., Maliar N. S. Osoblyvosti pidhotovky sportsmeniv z poshkodzhenniam oporno-rukhovoho aparatu: metodychni rekomendatsii. Ternopil: ZUNU, 2024. 22 s. URL: dspace.wunu.edu.ua
23. World Health Organization. Global action plan on physical activity 2018–2030: more active people for a healthier world. Geneva : WHO, 2018. 104 p. DOI: 10.1080/23750472.2019.1583058
24. European Commission. Communication on the European Education Area by 2025. Brussels : EC, 2020. 28 p. Achieving the European Education Area by 2025 (COM/2020/625)
25. United Nations. Strategy on the Rights of Persons with Disabilities 2020–2030. New York : UN, 2020. 24 p. https://www.un.org/en/content/disabilitystrategy/assets/documentation/UN_Disability_Inclusion_Strategy_english.pdf
26. Dutchak M. V. Sport dlia vsikh v Ukraini: teoriia ta praktyka. Kyiv : Olimpiiska literatura, 2015. 340 s. National Library of Ukraine (nbuv.gov.ua)
27. Gothe, N. P., & McAuley, E. (2019). Yoga and mental health outcomes in a sample of undergraduate students: A randomized controlled trial. *Journal of American College Health*, 67(3), 205–213. DOI: 10.1080/07448481.2018.1462814
28. Hogan M. J., & O'Hora D. The impact of Pilates-based breathing exercises on cardiorespiratory fitness and psychological well-being in students with musculoskeletal disorders. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 27(4), 2022. R. 412–428. DOI: 10.1080/17408989.2022.2039611
29. Maliar E. I., Maliar N. S. Hihienichne zabezpechennia ta osoblyvosti protsesu pidhotovky sportsmeniv z vadamy slukhu. *Pedahohichna Akademiia: naukovyi zapysky*, 2026 (26). DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18130291>
30. Maliar N. S., Maliar E. I. Osoblyvosti zastosuvannia ozdorovcho-rekreatsiinykh zaniat u protsesi adaptyvnoho fizychnoho vykhovannia studentiv. *Akademichni vizii*. 2026. Vyp. 54. <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2981/2813>
31. Sheremet M. K. Psykholoho-pedahohichniy suprovid studentiv z osoblyvymy potrebamy v umovakh VNZ. *Defektolohiia*. 2022. № 2. S. 15–22. DOI: 10.32782/2227-4138.2022.46.2
32. Petrovska T. V. Psykholohiia adaptyvnoi fizychnoi kultury : pidruchnyk. Kyiv : KNTEU, 2019. 312 s. visnyk.knute.edu.ua

33. Koltsova O. S. Rozvytok inkluzyvnoi kompetentnosti vykladachiv fizychnoho vykhovannia. Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti. 2022. № 1. S. 34–40. DOI: 10.32405/2309-3935-2022-1(84)-34-40
34. Maliar N. S., Maliar E. I. Hihienichni aspekty orhanizatsii ozdorovcho-rekreatsiinoi diialnosti: suchasni aspekty ta vektory rozvytku. Akademichni vizii. 2026. 1(51). <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2605/2458>
35. Maliar N.S., Maliar E.I. Fizychna rekreatsiia: metodychni rekomendatsii. Ternopil, ZUNU. 2022. 23 s. URL: dspace.wunu.edu.ua